

TRAGIČNI DOGAĐAJI U GRAČANIMA U SVIBNJU 1945. g.

„Dana 8. svibnja 1945. godine Njemačka je kapitulirala te je u Europi službeno završen Drugi svjetski rat. Kapitulacija Njemačke donijela je olakšanje Europi, ali u Gračanima su sukobi tek započeli. U historiografiji, ali i među mlađim i novodoseljenim Gračancima, malo je poznato da se u Gračanima odigrala posljednja velika bitka na teritoriju današnje Hrvatske u Drugom svjetskom ratu. Također, malobrojni znaju da su Gračani nakon toga postali masovno stratište na kojem su komunisti mučili i ubijali svoje neistomišljenike.

Događaji su se odvijali vrtoglavom brzinom, a sve je započelo u prvim danima svibnja 1945. godine. Dana 6. svibnja u Gračanima je došlo do puškaranja. Malobrojne domobranske jedinice napustile su položaje i povukle su se prema Medvednici i dalje prema Hrvatskom zagorju. Međutim, za razliku od domobrana, ustaške i njemačke postrojbe nisu se povukle bez otpora.... Smjer kretanja hrvatsko – njemačke vojske bio je Markuševac – Bačun – Gračani – Šestine i dalje preko Medvednice u smjeru Hrvatskog zagorja. I dok se glavnina navedenih jedinica uspješno prebacila preko Medvednice, začelne jedinice s komorom znatno su zaostale. U vrijeme njihova povlačenja, 8. svibnja 1945. godine, u Gračane i okolicu nadošle su prve partizanske jedinice koje su bile u sastavu VI. ličke proleterske brigade Nikola Tesla... Glavna bitka između hrvatsko – njemačkih i partizanskih snaga dogodila se 9. svibnja 1945. godine, rano ujutro oko 4 sata, o čemu svjedoče školski i crkveni ljetopisi, ali i svjedočenje hrvatskog domobrana, inače gračanskog stanovnika, Mirka Baneka. Bitka koja je tada započela trajala je cijeli dan i noć, do 10. svibnja oko 5, 6 sati ujutro. Bojišnica se protezala od Gračana do Mikulića, a korišteno je uglavnom pješačko oružje, minobacači i brdski topovi. Točan broj sukobljenih vojnika teško je odrediti...

Odmah nakon završetka sukoba, 10. svibnja 1945. godine VI. lička proleterska brigada uspostavila je u Gračanima svoj stožer. Također je brigada uspostavila i vojni zatvor u ulici Gračec na kućnom broju 22, u kući Drage Bešića...

Nakon svega navedenog, postavlja se pitanje broja ubijenih te lokacije njihovih grobišta. Dokumenti Mjesnog Narodnooslobodilačkog Odbora Gračani iz svibnja 1945. godine jasno govore o broju mrtvih kao i o lokacijama na kojima su pokopani.... Gospodin Mirko Banek, tada hrvatski domobran preobučen u civilno odijelo, dva je dana lutao Medvednicom kako bi spasio živu glavu. Po povratku u Gračane svjedoči da je na današnjem Pustodolu naišao na oko 200 leševa, uglavnom hrvatskih i njemačkih vojnika. To je bilo dana 10. svibnja, znači na dan kada je završena bitka između hrvatsko – njemačkih i partizanskih jedinica te su navedeni leševi možda stvarno bili vojnici koji su stradali u borbi. Ostali poginuli nisu stradali u borbi, već su pogubljeni kao zarobljenici suprotno svim ratnim pravilima...

...Prema tvrdnjama Mirka Haramije, egzekucije zarobljenika započele su 19. svibnja. Izvještaj o pokapanju leševa i njihovoj dezinfekciji osobno je potpisao Miroslav Haramija. U izvještaju se navode lokacije i broj ubijenih. Prema izvještaju je, dakle, pokopano 779 ljudi... Osim označenih grobnica, prema svjedočenju Miroslava Haramije postojala su i neka stratišta na kojima on nije pokapao leševe. Ukupan broj ubijenih teško je točno utvrditi, ali je njihov broj sigurno veći od 1000...

...U konačnici taj broj nije ni bitan, da je i desetero ljudi ubijeno - zločin je počinjen....
...Na žalost, danas, šezdesetak godina nakon gračanskog pokolja, nitko nije odgovarao za zločine, a istina se i dalje prešućuje.“¹

* * * * *

„O tragediji Hrvata koja se dogodila na području Gračana u svibnju 1945. godine za vrijeme borbenih operacija, i naročito poslije njih, postoji pet izvora podataka:

1. „Ljetopis“ školske godine 1944.-1945., kojeg je napisao učitelj u Gračanima i upravitelj škole gosp. Mato Ivanušić
2. „Izveštaj o radu na pokapanju lješina i strvina na teritoriju Mjesnog Narodno Oslobodilačkog Odbora u Gračanima“, gosp. Miroslava Haramije
3. Intervju gosp. Ratimira Mlinarića u knjizi "Svjedočenje dvanaestorice" u izdanju Riječkog nakladnog zavoda, d.o.o. 1995. god.
4. Feljton gosp. Tomislava Heresa u "Političkom zatvoreniku", br. 43 pod naslovom "Muka po Bleiburgu"
5. Sjećanja živih svjedoka i onih koji su o tim događajima čuli od pokojnih roditelja, rođaka ili znanaca

Prva dva dokumenta imaju neospornu vjerodostojnost u odnosu na ostale izvore podataka, jer imaju službeni karakter. I preko ovih malobrojnih napisanih dokumenata može se zaključivati o primjeni politike genocida i strahotama koje je trpio hrvatski narod nakon završetka Drugog svjetskog rata... Peti izvor podataka jednako je vrijedan, ali ne i sustavan. Mnogi svjedoci nisu više među živima, a i ono što su doživjeli predstavlja tek odvojene dijelove cjeline. Vidjeli su samo onoliko koliko im je dozvoljavala lična hrabrost i danje svjetlo, jer se sve manje više odvijalo pod okriljem noći i mladog lišća po obroncima Medvednice. Njihova svjedočenja svode se na identične činjenice:

- dovođenje iz grada kolona uglavnom civilnih osoba međusobno povezanih žicom pod pratnjom pripadnika Jugoslavenske armije
- prenoćivanje zarobljenika pod stražom u većim gračanskim dvorištima
- ponegdje svlačenje sve odjeće i obuće
- odvođenje na stratišta, uglavnom masovne grobnice u prirodnim klancima i vododerinama prelijepih gračanskih brežuljaka

Pisani službeni dokumenti međusobno se razlikuju po sadržaju, ali ne i po broju žrtava... Leševi su pokopani u neoznačene grobove (329) i označene (450) = 779 pokopanih mrtvaca. Dodaju li se tome 23 poginula Gračanca, 3 Talijana pokopana kod Sljemenske kapele i 4 pripadnika Jugoslavenske armije, koji su pokopani na gračanskom goblju, ukupno je organizirano pokopano 809 leševa. Međutim, žrtava je bilo više, jer gosp. Haramija na kraju svog „Izveštaja...“ napominje da u šumi ima više grobova koje nije on sređivao, već prolaznici.... Prema tome, najveći broj pokopanih ljudi je nasilno doveden u Gračane nakon borbenih operacija i ondje strijeljan. Prema iskazu gosp. Haramije u Večernjem listu 24.7.1990. g. uglavnom su to bili civili...“²

¹ NOVOSEL D., Gračanska kronika, Zagreb, 2008.

² SEČEN J., Gračani - povijesna događanja - neobjavljena građa, Zagreb, 1998.